

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА СЛУЖБИ СУДДІВ В УКРАЇНІ

ШПЕНОВ Дмитро Юрійович - кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
УДК 347.962:342

В статті определено функціональну структуру служби судей в Україні. Охарактеризовані окремі її елементи, проаналізовані цілі та задачі служби судей в Україні. Розкрито зміст діяльності судів, охарактеризовані види судової діяльності. Определена система судового адміністрування, а також розглянуто порядок проходження служби судьями в Україні.

Ключові слова: служба суддів, структура, цілі, завдання, судова діяльність, судове адміністрування.

Постановка проблеми

Із всіх видів службової діяльності особливе місце посідає служба суддів, яка, належачи до публічної служби, відрізняється своїми специфічними ознаками, обумовленими правовим статусом її суб'єктів – суддів. Розкриття правової природи служби суддів в Україні передбачає визначення не тільки її поняття та особливостей, але і структури цього інституту, тобто внутрішньої організації та взаємозв'язку її елементів. Аналіз функціональної структури служби суддів дозволяє з'ясувати зміст такої служби, її характерні особливості та відмінності від інших видів публічної служби.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені визначенню функціональної структури служби суддів в Україні, що у поєднанні з необхідністю комплексно наукового аналізу даного питання обу-

мовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження

Окремі елементи функціональної структури служби суддів в Україні досліджували такі науковці, як В. Д. Бринцев, С. Д. Гусарев, К. Ф. Гуценко, Ю. І. Крючко, І. Є. Марочкін, О. Ю. Оболенський, Є. В. Рябцева, О. Д. Тихомиров, Т. В. Штих та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню функціональної структури служби суддів в Україні, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є визначення функціональної структури служби суддів в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити елементи функціональної структури служби суддів в Україні; охарактеризувати кожний її елемент; з'ясувати сутність служби суддів в Україні, виходячи з її функціональної структури.

Виклад основного матеріалу

Для визначення сутності служби суддів важливе значення має проведення аналізу структури цієї служби. Дане питання майже не досліджувалося у юридичній науці. У зв'язку з цим, звернемось до характеристики структури державної (публічної) служби

як загальної по відношенню до служби суддів категорії.

Так, на думку О. Ю. Оболенського, державна (публічна) служба – це комплекс управлінських відносин, котрий містить у собі: 1) відносини організаційно-управлінського характеру; 2) відносини, котрі пов'язані з процесом організації і функціонування державного апарату в цілому; 3) відносини, що виникають між різними ланками виконавчої влади, а також між органами місцевого самоврядування [1, с. 112]. Таке розуміння структури державної служби в більшій мірі характеризує її з інституціонально-функціональної точки зору, тобто дозволяє досягнути організаційні та діяльнісні особливості. Водночас, на нашу думку, функціональну та організаційну структуру того чи іншого виду державної (публічної) служби, у тому числі служби суддів, доцільно дослідити окремо.

Функціональна структура служби суддів включає: 1) цілі та завдання служби суддів; 2) службовий зміст діяльності судді; 3) систему судового адміністрування – порядок здійснення управління судами; 4) порядок проходження служби суддями в Україні.

Цілі та завдання служби суддів є першим елементом функціональної структури служби суддів. Вони визначаються, виходячи із загальних завдань та цілей судової влади в Україні, і полягають у забезпеченні права кожного на справедливий та неупереджений, об'єктивний суд, а також права на судовий захист своїх прав та інтересів. Крім того, у змістовному аспекті завданнями організації служби суддів є створення суспільно корисного дохідного виду діяльності, забезпечення робочим (службовим) місцем громадян, які мають належний рівень освіти, кваліфікації, відповідають іншим вимогам та бажають реалізувати свій потенціал на посаді судді, вносячи вагомий вклад у суспільний та державний розвиток, задовольняючи, при цьому, матеріальний, соціальний, професійний та інші інтереси.

Другим і найбільш вагомим елементом функціональної структури служби суддів виступає службовий зміст діяльності судді. Деякі автори зазначають, що зміст службової ролі судді становить обов'язок здійснювати функцію соціального контролю в умовах ви-

никнення конфлікту між окремими членами суспільства, між ними та державою, конфліктів у будь-якій сфері життєдіяльності людини, яка врегульована правом [2, с. 64]. Службовий зміст діяльності суддів в повній мірі відповідає тим завданням та функціям, які реалізує суддя на своїй посаді, а також загальним цілям, для досягнення яких функціонує інститут судової влади у цілому. Таким чином, фундаментальною категорією, яка найглибше розкриває досліджуванний елемент, виступає службова діяльність судді.

І. Є. Марочкін, Ю. І. Крючко та деякі інші дослідники під діяльністю розуміють специфічний людський спосіб ставлення до світу, що є процесом, у ході якого людина відтворює і творчо перетворює природу, роблячи тим самим себе діяльним суб'єктом, а освоєвані нею явища природи – об'єктом своєї діяльності [3, с. 58]. На думку Є. В. Рябцевої, зміст службової судової діяльності є упорядкованою сукупністю дій, спрямованих на захист прав і законних інтересів осіб і організацій шляхом встановлення і дослідження отриманих у справі доказів та створення умов для реалізації прав і обов'язків учасників кримінального процесу за допомогою здійснення передбачених законом владних повноважень. Формою здійснення судової діяльності є правовідношення [4, с. 10]. Таким чином, службовий зміст діяльності суддів складає вся система дій, прав, обов'язків судді, які виникають та реалізуються в процесі відправлення правосуддя або при виконанні інших службових функцій.

С. Д. Гусарєв та О. Д. Тихомиров, досліджуючи діяльність суддів, вказують на її багатоаспектний характер і виокремлюють такі аспекти: 1) діяльнісний – не тільки втілення в життя духу і букви закону, відновлення порушеного права, а ще і втілення соціальної справедливості, підтримка та забезпечення загальносоціальних цінностей; 2) функціональний – характеризує її складний характер та необхідність високого рівня професійності юристів системи правосуддя; 3) соціальний – полягає в тому, що суддя повинен не тільки забезпечити неухильну реалізацію норм матеріального та процесуального права, але й утвердження високого

авторитету закону; 4) комунікативний – полягає в постійній комунікативній взаємодії суддів з різними особами, органами державної влади, посадовими особами тощо; 5) організаційний – полягає в необхідності високої самоорганізації судді, вмінні розпланувати та організувати свою діяльність та роботу своїх помічників; 6) змістовний – означає, що судова діяльність – це основний вид роботи, яку виконує суддя в ході здійснення своїх повноважень [5, с. 478].

Багатоаспектність судової службової діяльності обумовлена специфікою правового статусу судді як суб'єкта службово-трудова правовідносин. Так, Т. В. Штих, досліджуючи особливості правового статусу судді, як суб'єкта трудових правовідносин, прийшла до висновку, що характерними ознаками службово-трудова прав та обов'язків судді є: а) належність конкретному суб'єктові права – судді; б) реалізація прав на підставі особистих інтересів; в) визначення меж реалізації можливостей суб'єкта права рамками закону; г) особливий зміст та обсяг трудових прав та обов'язків судді внаслідок специфіки його правового статусу; д) обмеження здійснення трудових прав та обов'язків судді у просторі колом осіб, які володіють цим статусом, а в часі – періодом наявності такого статусу у конкретної особи [6, с. 9-10]. У цілому погоджуючись з даною точкою зору, зазначимо, що зміст службової діяльності судді становлять окремі дії судді, його права та обов'язки як суб'єкта службових правовідносин.

У науковій літературі не існує єдиного підходу щодо визначення видів судової діяльності. Так, на думку Є. В. Рябцевої, видами судової діяльності є: судовий контроль, судове санкціонування та правосуддя [4, с. 10-11].

К. Ф. Гуценко визначає більш широке коло видів службової судової діяльності, зокрема: правосуддя, конституційний контроль, судовий контроль за законністю та обґрунтованістю рішень і дій органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, забезпечення виконання судових рішень, роз'яснення чинного законодавства з питань судової практики, участь у формуванні суддівського корпусу і сприяння органам су-

дового спільноти [7, с. 45].

Деякі автори вважають, що судовий контроль (у тому числі, конституційний) виступає однією із форм правосуддя [8, с. 417]. В. Д. Бринцев, аналізуючи зміст поняття судового контролю, зазначає про його складну структуру, яка передбачає виділення таких його видів: 1) судове санкціонування; 2) судовий контроль за процесуальними рішеннями й діями слідчих органів, який включає контроль: а) за звільненням від кримінальної відповідальності; б) за іншими процесуальними рішеннями слідчого (прокурора); в) за діями суб'єктів органів досудового розслідування [9, с. 70, 71]. Таким чином, автор заперечує необхідність відмежування такої окремої судової діяльності, як судове санкціонування, відносячи його до одного із видів судового контролю.

Натомість, інша група науковців (переважно російських), зокрема, Г. Ф. Насиров, Р. Ф. Зіннатов та інші, навпаки, вважають судове санкціонування окремим самостійним видом судової діяльності [10, с. 7-8; 11, с. 14], визначаючи його як задоволення судом клопотання слідчого, порушеного за згодою прокурора, і дачу дозволу на проведення строго визначених законом процесуальних, у тому числі слідчих дій, які обмежують конституційні права і свободи громадянина і людини [10, с. 7-8].

Отже, у науковій юридичній літературі пропонуються різні обґрунтування на користь виокремлення тієї чи іншої судової діяльності в самостійний вид. Не правильним, при цьому, видається віднесення до видів судової діяльності здійснення правосуддя, оскільки це поняття охоплює всю сукупність дій та діяльності судді та всієї системи судової влади. Тому здійснення правосуддя слід вважати метою та завданням діяльності кожного судді, які можуть бути досягнуті за допомогою реалізації різних судових процесуальних дій та виконанні судових функцій.

На нашу думку, службова діяльність судді характеризується такими ознаками: 1) включає систему однорідних процесуальних дій, що реалізуються для досягнення єдиного результату – здійснення правосуддя; 2) її зміст складають лише визначені

в законодавчих актах дії процесуального, організаційного та іншого характеру, які здійснюються суддею самостійно або у випадках, дозволених законодавством, за допомогою помічника судді, секретаря судового засідання або інших службовців апарату суду; 3) може здійснюватись лише у спосіб та в порядку, визначеному в законодавстві України.

Виходячи з наведеного та на основі системного аналізу положень законодавства України [12; 13; 14; 15 та ін.], необхідно виділити такі види судової діяльності: 1) розгляд та вирішення відповідної категорії справи (кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та справ про адміністративні правопорушення) по суті; 2) перегляд справ, вирішених по суті, в апеляційному, касаційному порядку та в порядку перегляду за нововиявленими обставинами або в інших випадках, передбачених законодавством та міжнародними договорами; 3) розгляд та вирішення заяв, клопотань, запитів та інших звернень прокурорів усіх рівнів, органів досудового слідства, інших органів державної влади, місцевого самоврядування, а також юридичних та фізичних осіб, які стосуються надання судового дозволу на здійснення дій, які можуть обмежити або порушити права та свободи людини та громадянина (судове санкціонування); 4) робота з інформаційними запитами громадян, що містять клопотання про ознайомлення з матеріалами справи, отримання копій, виписок тощо; 5) конституційне провадження; 6) здійснення судових доручень, отриманих від судів або інших органів державної влади зарубіжних країн, міжнародних організацій тощо, а також надання судових доручень судам інших держав або іншим органам влади. Кожен із цих видів судової діяльності включає власну систему процесуальних та організаційних дій. Наприклад, перший вид діяльності (розгляд справ по суті) передбачає здійснення планування (призначення дати та часу розгляду справи, визначення порядку розгляду справ тощо), реалізацію підготовчих та інших організаційних дій (ознайомлення з матеріалами справи, перевірка документів,

їх достатності та повноти тощо).

Наступним елементом функціональної структури служби суддів в Україні є система судового адміністрування. Система судового адміністрування включає в себе організаційні, управлінські, контрольні та інші дії, що реалізуються суддями, які займають адміністративні посади, органами суддівського самоврядування та іншими державними органами, з метою організаційного забезпечення, планування, упорядкування діяльності суддів щодо здійснення ними правосуддя.

Порядок проходження служби суддями в Україні, як окремий елемент функціональної структури служби суддів, визначається Конституцією України [12], законами «Про державну службу» [16], «Про судоустрій і статус суддів» [15] та іншими. Структурно він включає в себе: 1) відбір та перевірку кандидатів на посаду судді (перевірка документів, проведення кваліфікаційного іспиту тощо); 2) процедуру обрання або призначення на посаду судді; 3) вступ на посаду судді після його офіційного обрання або призначення; 4) перебування на посаді судді, в тому числі на адміністративній, що включає реалізацію службових функцій; 5) переміщення на посаду судді в іншому суді; 6) участь в організації та управлінні діяльності судів; 7) притягнення судді до дисциплінарної або інших видів юридичної відповідальності, або заохочення судді; 8) підвищення кваліфікації судді; 9) звільнення судді та перебування судді у відставці.

Проведений аналіз елементів функціональної структури служби суддів в Україні дозволяє прийти до висновку, що сутність служби суддів полягає в тому, що вона становить собою специфічний, відмінний від інших, вид публічної служби, суб'єктами якої виступають виключно професійні судді, обрані або призначені у визначеному Конституцією та законами України порядку, та які проходять службу в органах судової влади – судах, і реалізують специфічну за своїм значенням та змістом функцію – здійснення правосуддя.

АНОТАЦІЯ

В статті визначено функціональну структуру служби суддів в Україні. Охарактеризовано окремі її елементи, проаналізовано цілі та завдання служби суддів в Україні. Розкрито службовий зміст діяльності судді, охарактеризовано види судової діяльності. Визначено систему судового адміністрування, а також розглянуто порядок проходження служби суддями в Україні.

SUMMARY

In the article the functional structure of judges in Ukraine. Characterized some of its elements, analyzed the aims and objectives of judges in Ukraine. Call reveals content of the judge described species judicial activities. The system of judicial administration and examined the order of service judges in Ukraine.

Література

1. Оболенський О. Ю. Державна служба: [навч. посібник]. / Оболенський О. Ю. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.
2. Москвич Л. М. Статус суддів: питання теорії та практики : монографія / Москвич Л. М., Подкопаєв С. В., Прилуцький С. В. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 360 с.
3. Статус суддів : [навч.-практ. посіб.]. / І. Є. Марочкін, Ю. І.Крючко, Л. М. Москвич [та ін.] ; [за ред. І. Є. Марочкіна]. – Х. : Право, 2006. – 754 с.
4. Рябцева Е.В. Деятельность и положение суда в состязательном уголовном судопроизводстве: Дис... канд. юр. наук: 12.00.09 / Екатерина Владимировна Рябцева. – Воронеж, 2005. – 214 с.
5. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія: [навчальний посібник]. / С.Д. Гусарев, О.Д.Тихомиров – К. : Знання, 2005.- 655 с.
6. Штих Т.В. Правовий статус суддів як суб'єктів трудового права України: Автореф. Дис... канд. юр. наук: спец. 12.00.05 – «Трудове право; право соціального забезпечення» / Т.В. Штих. – Луганськ, 2010. – 22 с.
7. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы: [учебник для юридических вузов и факультетов]. / К.Ф. Гуценко, М.А. Ковалев – М. : ЗЕРЦАЛО, 1998. – 400 с.
8. Шамардин А.А. О соотношении правосудия, судебного контроля и судебного санкционирования в уголовном процессе / А.А. Шамардин, Э.А. Адильшаев // Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА. – 2010. – №11. – С. 415-425.
9. Брынцев В.Д. Судебная власть (правосудие). Итоги реформ 1992-2003 гг. на Украине. / Брынцев В.Д. – Х. : Ксилон, 2004. – 224 с.
10. Насыров Г.Х. Судебный контроль за применением ареста как меры пресечения: Автореф. дис... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 – «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» \ Г.Х. Насыров-Караганда, 2003. – 19 с.
11. Зиннатов Р.Ф. Реализация судебной власти на стадии подготовки дела к судебному заседанию в современном российском уголовном судопроизводстве: Автореф. дис... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 – «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Р.Ф. Зиннатов – Ижевск, 2006. – 21 с.
12. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
14. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України.- 2004. – № 40-41, 42. – Ст.492.
15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.
16. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.